

DOI 10.36074/logos-18.10.2024.067

СТІЙКІ ПОРІВНЯННЯ ЯК ОДНА З ФОРМ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ

Федишин Катерина Володимирівна¹, Патен Ірина Михайлівна²

1. здобувач вищої освіти факультету української та іноземної філології
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, УКРАЇНА

2. канд. філол. наук, доцент, доцент кафедри української мови
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, УКРАЇНА

ORCID ID: 0000-0001-8706-6149

Мова є дзеркалом довкілля, вона зображує дійсність і створює специфічну картину світу, унікальну, неповторну для кожної мови.

Проблема взаємовідношення мови, культури та етносу в мовознавстві не нова. Ще на початку XIX ст. це питання висвітлювалося у працях німецьких учених В. фон Гумбольдта, Я. Грімма Ф. Боаса, Е. Сепіра, Л. Вайсгербера тощо.

Практично весь фразеологічний фонд мови, пов'язаний з традиціями, звичаями і приказками народу, а також з реаліями, переказами, історичними фактами з життя етносу – носія мови. Саме тому фразеологія будь-якого народу особливо специфічна і неповторна, відображає риси етнічної культури і обумовлена найрізноманітнішими екстралінгвістичними факторами, які і складають особливість мови і надають їй яскравої своєрідності.

Фразеологізми, засновані на порівнянні, займають особливе місце в мовному фонді й мисленні. Порівняння – це не тільки спосіб номінації, «це пожива для розуму» (У. Еко). Порівняння лежить в основі когнітивних механізмів людини і є водночас «базовою структурою, механізмом, операцією» [2] практично всіх складників розумового процесу людини. У логіці та філософії категорію порівняння трактують як гносеологічну категорію, позаяк шляхом порівняння ми пізнаємо довкілля, отримуємо нові знання [4, 27 с.]. Описуючи новий предмет або явище, ми забарвлюємо його позитивним або негативним відтінком. Образні номінації з компаративним компонентом значення глибоко специфічні, вони відображають звичаї, матеріальну й духовну культуру, історико-культурні, соціальні, ментальні особливості певної лінгвокультурної спільноти.

У сучасній лінгвістиці переважає тенденція вивчення мовних явищ в їхньому ставленні до дійсності, в контексті культурно-національних процесів. Порівняння в аспекті культури – це цікавий матеріал для вивчення мовної картини світу.

Стійкі порівняння (далі СП) – це система засобів вираження, у якій з особливою наочністю проявляється так звана внутрішня форма мови, багатство власне мовних образотворчих ресурсів, а разом з тим розкривається самотність національної культури, національний склад образного мислення.

Важливим компонентом стійких порівнянь є наявність компаративного елемента, тобто «порівняння».

В енциклопедії «Української мови» поняття «порівняння» у стилістичному аспекті протлумачено як фігуру мови, «що полягає в зображенні особи, предмета, явища чи дії через найхарактерніші ознаки, які є органічно властивими для інших [4, 469–470].

Літературознавчий словник-довідник трактує порівняння як троп, «який полягає в поясненні одного предмета через інший, подібний до нього за допомогою компаративної зв'язки, тобто єднальних сполучників: як, мов, немов, наче, ніби та ін.» [1, с. 561].

Відповідно до «Академічного тлумачного словника української мови»: «*порівняння* (лінгв.) – це слово або вислів, у якому називаються особа, предмет або явище, з якими порівнюється хто-, що-небудь. // (літ.) – це засіб художньої образності, один з видів тропів, що полягає у зіставленні одного предмета або явища з іншим для того, щоб глибше розкрити, яскравіше змалювати його [6, с. 259].

Порівняння – важливий логічний прийом пізнання зовнішнього світу і духовних цінностей, яке починається з виявлення подібностей і відмінностей між предметами чи явищами. Кожна людина закріплює певні асоціації про той чи той предмет, явище, і коли вона що-небудь порівнює, то відтворює освоєні нею речі і пробує їх зіставити, знайти щось спільне.

Цікаві роздуми про феномен порівняння пропонує К.Ушинський, який стверджує, що мислення в цілому – це, по суті, діяльність, що порівнює і зіставляє. На відміну від чуттєвого пізнання розумовий акт зіставлення носить активний, цілеспрямований характер, обумовлений відносною самостійністю людського мислення, яке пов'язане з основною суперечністю пізнання людей. Те, що відображає мислення, – це відображення тотожності, подібності, з одного боку, і відмінності – з іншого.

Учені-лінгвісти неодноразово вказували на різноманіття мовних засобів вираження порівняння: форми ступенів порівняння прикметників і прислівників (*найнадійніший, працювати старанніше*); багато моделей

SECTION 22.

PHILOLOGY AND JOURNALISM

словотворення і похідні слова, особливо в системі прикметників і прислівників (*серповидний, громоподібний, золотоволосий*); так звані порівняльні звороти в структурі речення (*Сто чорних тіней довжаться, ростуть і вже як ліс соснової малечі зустріч рушають* (В. Стус)); порівняння засновані на структурі простого речення (*У цьому полі, синьому, як льон* (В. Стус)), порівняння, представлені складним реченням з підрядним порівняльним; порівняння, що є низкою речень, складна синтаксична єдність тощо. Нарешті, порівняння виступає і як відтворена одиниця фразеологічного типу (укр. *як сніг; як вітер* // англ. *like a deer; as a grin*).

Тож стійкі порівняння – це широкий пласт активно вживаних одиниць мови, що є значною частиною будь-якої фразеології. Стійкі компаративні структури – це система засобів вираження, у якій з особливою наочністю проявляється так звана внутрішня форма мови, багатство власне мовних образотворчих ресурсів, а разом з тим розкривається самобутність національної культури, національний склад образного мислення.

Звертаючи увагу на особливості історичного процесу становлення СП зазвичай відзначають таку його характеристику як динамічність, рухливість. Як і будь-яка категорії мови, тут проявляються два основних процеси: архаїзація та неологізація.

Процес становлення нових стійких компаративних конструкцій з'являється поряд із неологізмами. Якщо архаїзація слова, яке входить до складу СП, далеко не завжди призводить до архаїзації стійкого порівняння, то неологізм далеко не завжди і не відразу може стати компонентом нового СП. Нові поняття повинні міцно закріпитися в колективній свідомості. Що інтенсивніше буде вживатися нове стійке порівняння, то швидше воно увійде в побут. Відтак стійкі порівняння є більш рухливою і гнучкою системою стійких одиниць у порівнянні з власне фразеологізмами, крім того, вони більш чутливі до соціально-історичних зрушень у суспільстві.

Стійкі порівняння зацікавлюють дослідників насамперед своєю мовної мінливістю, оскільки вони є прикладом відкритої, динамічної системи мовних одиниць, постійний розвиток якої розглядають як її дійсність.

Питання мотивації вибору того чи того способу (стандарту) порівняння в тій чи тій мові є дуже цікавим і водночас досить складним. Вирішити це питання важко через велику різноманітність факторів, які є основою такого роду мотивації. Чому лисиця в українській мові уособлює хитрість, в португальській – злість, в англійській – сварку (з лисицею порівнюють сварливу жінку) – відповісти важко. Очевидно, тут треба звертати увагу на дію різних факторів: об'єктивного, який полягає в природних і культурних реальностях, властивих життю певного народу і таких, яких немає в житті іншого,

суб'єктивного, який виформовується у довільній вибірковості, коли слова, що відображають одні і ті ж реальності, представлені по-різному у фразеології різних мов, міфологічного, який вказує на міфологічну основу того чи того стійкого сполучення, на анімалістичні уявлення давніх людей, «анімалізм завжди залишається тим сенсоутворювальним фоном, на якому формуються мовні і культові стереотипи, поетичні образи тощо» [3, с. 12]. У стандартах стійких порівнянь предмети реального світу відображаються не такими, якими вони є насправді, а такими, якими вони осмислені свідомістю людини в культурному просторі того чи того мовного суспільства.

Отож питання національної специфіки стійких порівнянь більшість сучасних досліджень вирішує, зазвичай, за допомогою визначення рис універсальності або унікальності, як в плані змісту, так і в плані вираження.

Стійкі порівняння збагачують мовлення не так кількісно, як якісно, адже мають унікальну особливість образно виразити сутність складних явищ.

Зазначаємо, що стійкі порівняння є цікавим дослідницьким матеріалом. Багато учених стверджують, що фразеологічні порівняння – це аксіологічна категорія фразеологізмів, яка відображає норми та стереотипи, когнітивні основи мовної свідомості, менталітет та етнокультурні чинники того чи того світогляду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- [1] Гром'як Р. Ковалів Ю. та ін. (1997). Літературознавчий словник-довідник. Київ : ВЦ «Академія», 752 с.
- [2] Мізін К. (2010). Comparo ergo sum, або актуальний лінгвофілософський погляд на природу порівняння. *Мовознавство*, 1, 54–67.
- [3] Патен І. (2019). Анімалістичний код культури у складі компаративної фразеології англійської та польської мов. *Modern scientific potential – 2019: Materials of the XV International scientific and practical Conference* (February 28 – March 7, 2019). Philological sciences. Music and life. Sheffield: Science and education LTD, 40–45.
- [4] Русанівський В., Тараненко О., Зяблюк М. та ін. (1993). Українська мова: Енциклопедія. Київ : Синто, 192 с.
- [5] Тарасова А. (2017). Відтворення англійських компаративних фразеологізмів в українських перекладах : дис. ... канд. наук. Дніпропетровськ, 220 с.
- [6] Тлумачний словник української мови (2004). Понад 12 500 статей (близько 40 000 слів) / Ред. д-ра філол. наук, проф. В. Калашника. 2-ге вид., випр. і доп. Харків: Прапор, 992 с.

